

יסודות יומא

שיעור חמישי

העבודות הנעשות על ידי כהן גדול

מקורות

- א. ספרא אחרי מות פרק ח הל' ד
- ב. משנה פ"ב מ"א-ד; פ"ג מ"ד-ה; פ"ז מ"ג-ד
- ג. [תוס' כ. ד"ה משום]; המאור הקטן א. ד"ה והוי יודע; מלחמת ה' לרמב"ן, שם; ריטב"א יב. ד"ה הכי גרסינן
- ד. רש"ש יומא יב. רש"י ד"ה פשיטא]
- ה. רמב"ם הל' עבודת יום הכיפורים פ"א ה"א-ב; פ"ד ה"א "...ופושט בגדי זהב"
- ו. אור שמח הל' עבודת יום הכיפורים פ"ד ה"א

ספרא אחרי מות פרק ח הל' ד

וכיפר אשר ימשח אותו - מה תלמוד לומר? לפי שכל הפרשה אמורה באהרן, אין לי אלא אהרן עצמו, מנין לרבות כהן אחר? תלמוד לומר 'אשר ימשח אותו'. אין לי אלא משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין? תלמוד לומר 'ואשר ימלא את ידו'. מנין לרבות כהן אחר המתמנה? תלמוד לומר 'וכפר הכהן'.

ריטב"א יב. ד"ה הכי גרסינן

ואיכא למידק לפום האי שיטתא דהא לקמן במכילתין קתני תנא ארבע פייסות שהיו במקדש, וכיון שכל עבודת יום הכיפורים אינה אלא בכהן גדול מה ענין פייסות ביום הכיפורים, ומורי הרב תירץ לי דפייסות השנויות לקמן במכילתין לא נשנו אלא לשאר ימות השנה, ואידי דאיירי בתרומת הדשן שבכל יום ויום ושהיו מפייסין עליו סיימינהו לכולהו ארבע פייסות. ובשם רבינו הגדול רבו ז"ל אמר לי שהיה סובר דמדאורייתא אין חובה בכהן גדול אלא בעבודת היום ממש, אבל תמידין ועבודות של כל יום ויום כשרות אפילו בכהן הדיוט, אלא דמצוה בכהן גדול טפי, ורבנן שוו חובה בכהן גדול אף בתמידין, ולא התירו אלא דברים שאינם עיקר עבודה כאותה שאמרו קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו, וכגון להפך במזלג, ולהזמין איברים להעלותן, והיכא דכהן גדול חלוש עושין עבודת תמידין אף בכהן הדיוט, והיינו דקתני תנא דיני פייסות במכילתין.

אור שמח הל' עבודת יום הכיפורים פ"ד ה"א

ראה במלחמות (יומא ג' ע"א בדפי הרי"ף) שהאריך דכולהו ד' פייסות היו ביוהכ"פ, ושאינו כן דעת רבינו, רק שהביא דברי רבינו וקלסן, דתרוה"ד וכן סידור המערכה לא היה בכה"ג, וטעמו דכ"ז אינו רק מכשירי עבודה יעו"ש. והנה דעת רבינו לעיל פ"א (ה"ב) דאף מוסף שבת בכה"ג, אף דהוא ע"י מקרה, ואינו מקרבנות היום, משמע לרבינו לשון הגמ' (מנחות ע' ע"א) מוספין בהדי תמיד של שחר כו' על כל המוספין, אף של שבת, ואולי היה לרבינו מפורש באיזה מקום, ומסתברא כן, דאמרו בפרק כל התדיר (זבחים צ"א ע"א) אטו ר"ח למוספין דידיה אהני למוספי שבת לא אהני, יעו"ש, הרי דמקדשי בקדושת ר"ח, כן הכא מוספי שבת בקדושת יוהכ"פ מקדשי, ומצותן בכה"ג כמו תמידים. וגדולה מזו מצאנו בפרק תמיד נשחט (פסחים נ"ט ע"ב) דאימורי פסח שחל להיות י"ד בשבת קרבין ביום טוב, דהוי חלבי שבת, וקרבין ביום טוב, אלמא דפסח הבא בשבת מקרי חלבי שבת, אף על גב דהוא ענין מקרי שתלוי בקביעות ב"ד מקרי חלבי שבת, ואהני ליה קדושת שבת, כש"כ הכא דדחו יוהכ"פ

דעבודתן בכה"ג כמו תמיד. אבל מכל מקום לא מצאנו לרבינו שיאמר דסילוק וסדור בזיכין והקטרת בזיכין יהיה בכ"ג דוקא ביוהכ"פ, וטעמו, כיון דהוא מונח משבת שעבר אין זה מיוחד לאותו יום דיהיה בכ"ג, אף על גב דסלוק בזיכין הוי כמו קמיצה, כמו דאמרו מנחות (דף ח' ע"א), מכל מקום אם יהא מונח על השולחן עד שבת הבאה כשרים להקטרה, ולא מיפסלי בלינה, וכמבואר בזבחים (דף צ' ע"א) ועיי"ש בתוס' ד"ה לשולחן מדמינן ליה, א"כ אין זה מיוחד לאותו יום, ולא בעי שיהיה בכה"ג, והכי משמע פשטא דמשנתנו דפרק שתי הלחם כו' (מנחות צ"ט ע"ב) וד' כהנים נכנסין כו', הקטירו הבזיכין כו', חל יוהכ"פ להיות בשבת כו' מתחלקות לערב, משמע דכל הסדר הוא ג"כ ביוהכ"פ שחל בשבת ולכן לא זכר רבינו דין בזיכין בכה"ג וברור. וכן נ"ל דקדושת יוהכ"פ חיילא על שבת ג"כ, להקדישו בשבות מכל אכילה, דקדושת יוהכ"פ גם לשבת אהני שיוקדש בענות נפש, ולכן ביוהכ"פ שחל בשבת וחולה שיש בו סכנה שצריך לאכול מורה אני דלא מקדש גם על שבת, דזה קדושת שבת אז שלא לאכול בו, ופשוט.

בשיעורים הקודמים עסקנו בדיני הכהן הגדול. בשיעור זה נבחן אלו עבודות צריכות להיעשות דווקא על ידי כהן גדול.

החובה שעבודת יום הכיפורים תיעשה דווקא על ידי אהרן הכהן נלמדת מכך שפרשיית סדר העבודה אמורה כולה ביחס לאהרן. עם זאת, בסוף הפרשייה כתוב:

וכפר הכהן אשר ימשח אתו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו, ולבש את בגדי הבד בגדי הקדש. וכפר את מקדש הקדש ואת אהל מועד ואת המזבח יכפר, ועל הכהנים ועל כל עם הקהל יכפר. והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל מכל חטאתם אחת בשנה, ויעש כאשר צוה ה' את משה.

[ויקרא טז, לב-לד]

מפסוקים אלו עולה כי עבודה זו מתקיימת לדורות על ידי הכהן הגדול העומד תחת אהרן הכהן. וכן נאמר בספרא:

וכיפר אשר ימשח אותו – מה תלמוד לומר? לפי שכל הפרשה אמורה באהרן, אין לי אלא אהרן עצמו, מנין לרבות כהן אחר? תלמוד לומר 'אשר ימשח אותו'. אין לי אלא משוח בשמן המשחה, מרובה בגדים מנין? תלמוד לומר 'אשר ימלא את ידו'. מנין לרבות כהן אחר המתמנה? תלמוד לומר 'וכפר הכהן'.

[ספרא אחרי מות פרק ח הל' ד]

וכן מפורש בברייתא המובאת במסכת הוריות, המונה את דיניו הייחודיים של הכהן הגדול:

וכל עבודת יום הכפורים אינה כשרה אלא בו. [הוריות יב:]

בפשטות, מקורות אלו מלמדים על דין בעבודות הכפרה והכניסה לקודש הקדשים, הקובע כי עבודות אלו צריכות להיעשות על ידי הכהן הגדול. לפי זה, לכאורה, אין מניעה ששאר העבודות הנעשות ביום זה, שאינן חלק מסדר העבודה – כדוגמת התמידים והמוספים הקרבים ביום הכיפורים – ייעשו על ידי שאר הכהנים. עם זאת, המשניות לאורך המסכת מפרטות כיצד הכהן הגדול מקריב גם את התמידים והמוספים ואת שאר עבודות היום:

פרסו סדין של בוץ בינו לבין העם, פשט ירד וטבל עלה ונסתפג, הביאו לו בגדי זהב ולבש וקידש ידיו ורגליו. הביאו לו את התמיד, קרצו ומרק אחר שחיטה על ידו. קיבל את הדם וזרקו, נכנס להקטיר קטורת של שחר ולהטיב את הנרות, ולהקריב את הראש ואת האברים ואת החביתין ואת היין.

[יומא לא:]

הביאו לו בגדי זהב ולבש וקדש ידיו ורגליו, ויצא ועשה את אילו ואת איל העם ואת שבעת כבשים תמימים בני שנה... הביאו לו בגדי זהב ולבש וקידש ידיו ורגליו ונכנס להקטיר קטורת של בין הערבים ולהטיב את הנרות וקדש ידיו ורגליו ופשט.

[יומא ע.]

מכך נראה שחובה על הכהן הגדול לעשות לא רק את עבודות הכפרה, אלא גם את שאר העבודות הנעשות ביום הכיפורים. אמנם, יש לעמוד על מקור דין זה: הדרשה דלעיל מלמדת שעבודות הכפרה צריכות להיעשות על ידי כהן גדול, אך מניין שגם העבודות האחרות הנעשות ביום הכיפורים טעונות כהן גדול?¹

בעיקר העניין, האם אכן כל העבודות הנעשות ביום הכיפורים טעונות כהן גדול, דנו הראשונים סביב המשניות בפרק השני המפרטות את סדר הפייסות הנוהגות במקדש. הראשונים נחלקו האם סדר הפייסות, המחלקות את העבודות לכהנים שונים, נהג גם ביום הכיפורים.

הרז"ה כותב:

והוי יודע כי בעלי הקרובות שהכניסו בפיוטיהן בסדר עבודת היום ארבעה פייסות, טעו כולן במשנתנו ולא הבינו כי הפייסות החשובים במשנתנו לשאר ימות השנה הם ולא ביום הכיפורים, לפי שכל עבודות היום אינה כשרה אלא בכהן גדול. [המאור הקטן א.]

לדברי הרז"ה, הפייסות אינן מתקיימות ביום הכיפורים, הואיל וכל העבודות אינן כשרות אלא בכהן גדול.

הרמב"ן מודה לטענתו העקרונית של הרז"ה, כי כל העבודות הנעשות ביום הכיפורים אינן כשרות אלא בכהן גדול, אולם הרמב"ן ממאן לקבל את האפשרות שכל הפייסנים טעו בעניין זה. בשל כך הרמב"ן מאריך לבאר כי אמנם הכהן הגדול עשה את כל עבודות היום, אך היו עבודות צדדיות, שאינן חלק מעבודת היום, שנעשו על ידי כהנים אחרים, ובשבילן עשו פייסות:

שהפייס הראשון שהוא תרומת הדשן הואיל והוא כשר קודם חצות אינו עבודת יוה"כ אלא עבודת לילה ואינו בכ"ג כלל שלא נתנו לכהן גדול אלא עבודת היום...

הפייס השני רוב בעלי הקרובות פירשוהו ואמרו בו: מי מדשן מזבח הפנימי ומי מדשן את המנורה... יראה מזה שהבינו הראשונים העבודות שהן בכהן גדול ונזהרו מהן ולא שמו להן פייס, אבל דישון מזבח הפנימי אינה עבודת יום אלא עבודת לילה דומיא דהרמת דשן בחיצון... וכן דישון המנורה כשר בכל כהן, והוא הסרת הפתילות שכבו וכל השמן שבנר... שאינה עבודה אלא מכשירי עבודה מפני כך לא הצריכן הכתוב לכהן גדול...

הפייס השלישי חדשים לקטרת, אבל לא להקטרת הקטרת עצמו... אלא לסייעו שהוא זוכה במחתה...

הפייס הרביעי מי מעלה איברים מן הכבש למזבח, הם האיברים שניתותרו מערב יום הכפורים שסודרים אותם על המערכה הרביעית של איברים ופדרים... והעלאה זו עבודת לילה היא או סוף של יום שעבר ואינה מסדר היום והיא צריכה פייס. [מלחמת ה', שם]

לדברי הרמב"ן, הפייס הראשון נעשה בשביל תרומת הדשן שאינה בכלל עבודת היום אלא היא עבודת הלילה. שאר הפייסות נעשו בעבור דברים שהם בגדר 'הכשר עבודה': הפייס השני נעשה בעבור דישון המזבח הפנימי והמנורה, הפייס השלישי נעשה בשביל הולכת המחתה לקטורת, והפייס הרביעי נעשה בשביל העלאת האיברים שנותרו מערב יום הכיפורים למזבח².

בדברי הריטב"א מובאת שיטה אחרת בשם הרמב"ן:

¹ עי' רש"י [יב. רש"י ד"ה פשיטא] התמה על כך: "ובאמת לא ידעתי מנא לן דקרבנות שאינן מחובות היום הוא דוקא בכהן גדול, דקרא ד'וכפר הכהן אשר ימשח אותו' כו' אינו כתוב אלא בקרבנות דחובת היום".

² הרמב"ם [הל' עבודת יום הכיפורים פ"ד ה"א] מזכיר לגבי יום הכיפורים פייס רק על תרומת הדשן, סידור המערכה ודישון המזבח. עולה מכך כי הוא מקבל את שיטת הרמב"ן לגבי 'עבודות לילה', שהן אינן טעונות כהן גדול, אך אינו מקבל את שיטת הרמב"ן לגבי 'הכשר עבודה', ולדעתו גם העבודות הנלוות היו נעשות על ידי הכהן הגדול בלבד. [ועי' תוס' [כ: ד"ה משום] הדנים האם היה פיס ביום הכיפורים על תרומת הדשן].

ובשם רבינו הגדול רבו ז"ל אמר לי, שהיה סובר דמדאורייתא אין חובה בכהן גדול אלא בעבודת היום ממש, אבל תמידין ועבודות של כל יום ויום כשרות אפילו בכהן הדיוט, אלא דמצוה בכהן גדול טפי, ורבנן שוו חובה בכהן גדול אף בתמידין, ולא התירו אלא דברים שאינם עיקר עבודה כאותה שאמרו 'קרצו ומירק אחר שחיטה על ידו', וכגון להפך במזלג, ולהזמין איברים להעלותן, והיכא דכהן גדול חלוש עושין עבודת תמידין אף בכהן הדיוט. והיינו דקתני תנא דיני פייסות במכילתין.

לפי שיטה זו, מדין תורה הכהן הגדול חייב לעשות בעצמו רק את "עבודות היום ממש". לגבי העבודות האחרות אין חובה גמורה שהכהן הגדול יעשה אותן בעצמו, אלא "מצוה בכהן גדול טפי"³. מדרבנן יש בכך חובה גמורה, אך הם התירו לכהן חלוש שהעבודות האחרות, כעבודת התמידים, תיעשה על ידי כהן אחר, ובמקרים אלו נעשה פייס על אותן העבודות.

שיטת הריטב"א נראית תואמת את ההבנה שעלתה לעיל, שהצורך בכהן גדול נאמר ביחס לעבודת הכפרה בלבד. לעומתה, שיטת הרז"ה והרמב"ן טעונה ביאור: מדוע גם שאר העבודות טעונות כהן גדול?

בעל הפרי חדש בספרו 'מים חיים' כותב ביישוב תמיהה זו:

ומה שהקשינו דמהיכא תיתי 'אהרן' ו'חוקה' לעבודות של כל יום. יש לומר דהכי גמירי, וכדאמרין בפרק אמר להם הממונה: 'גמירי חמש טבילות ועשרה קידושין טובל כהן גדול ומקדש בו ביום'. [מים חיים הל' עבודת יום הכיפורים פ"א ה"ב]

לפי דבריו, ההלכה שעל הכהן הגדול לטבול חמש טבילות ולקדש את ידיו ורגליו עשרה קידושים במהלך עבודת היום⁴, מורה שהוא מחליף את בגדיו מבגדי זהב לבגדי לבן ולהיפך, ומכך יש ללמוד שהוא לבדו אמור לעשות את כל עבודות היום.

על פי הבנה זו, קיימת מחלוקת ראשונים בגדר הצורך בכהן גדול ביום הכיפורים: לפי הריטב"א זהו דין בעבודות הכפרה, ואילו לפי הרז"ה והרמב"ן זהו דין בעיצומו של יום, שביום זה הכהן הגדול כשר לבדו לעבודה⁵.

הגר"ד סולוביצ'ק מציע דרך אחרת בביאור שיטת הרז"ה והרמב"ן:

רוב הראשונים חולקים על הריטב"א, ולשיטתם כל עבודות יום הכיפורים, בין אלו המוזכרות בפרשת אחרי מות ובין אלו שמופיעות בפרשת פינחס, זקוקות לכהן גדול. אמנם יש להבין מדוע צריכים כהן גדול עבור עבודות שאינן קשורות לעבודת היום המופיעה בפרשת אחרי מות. לדוגמה, הקרבת התמיד של יום הכיפורים הרי היא אותה הקרבה המתבצעת בכל יום, ומה נשתנה יום הכיפורים מכל יום אחר, עד שנאמר שביום זה עבודת התמיד פסולה בכהן הדיוט. לכאורה מוכרח מזה, שקרבן התמיד ביום הכיפורים אינו רק בבחינת תמיד של יום

³ החזון איש [סי' קכו ס"ק י] כותב בביאור גדר זה: "ונראה דמודה הרמב"ן דבשביל מצות י' קידושין וחליפת הבגדים צריך כהן גדול, אלא שלאנין זה לא שייך פסול עבודה בכהן הדיוט, אלא שחסר מצוה, והלכך תמידין קריבין בכהן הדיוט היכי דליכא כהן הדיוט, ויקיים מצות תמידין כמו מצות כל יום, אלא שחסר עוד מצות יום הכיפורים שיסדר כהן גדול ה' חליפות עבודות... ומה שכתב הרמב"ן שאינו אלא למצוה טפי בכהן גדול, ומבואר שם דמדרבנן קאמר, היינו שלענין מצות ה' עבודות שצריך שיהיה בכהן גדול היה סגי שיזרוק כהן גדול דם התמיד, אבל לא אכפת לן אם ישתתפו כהנים אחרים בעבודת התמיד, וחכמים תיקנו על עצם עבודת התמיד שיצטרך כל עבודה כהן גדול דוקא".

⁴ הגמרא [לב]. מבארת את מקור דין זה.

⁵ ניתן להציע הסבר לדין זה על פי דברי הראב"ד [בפירושו לספרא מכילתא דמילואים הל' ז], כי שבעת ימי המילואים והיום השמיני שבא לאחריהם מהווים דוגמא ליום הכיפורים: "ומה יש בה דוגמא ליום הכיפורים? לפרישת שבעה לכהן גדול והוא עובד בידיו בכל ימי הפרישה כדי להיות רגיל בעבודה, כמו שעשה אהרן בשבעת ימי המילואים שהיה רואה ומסייע למשה כדי להרגיל את ידיו, ובשמיני עבד אהרן, דוגמת יום הכיפורים שאין עבודה כשרה אלא בו". נראה מכך שזהו דין בעיצומו של יום, "שאינן עבודה כשרה אלא בו", והוא נובע מכך הדמיון העמוק הקיים בין יום הכיפורים ליום חנוכת המשכן: כשם שביום זה עבד רק הכהן הגדול, כך לדורות ביום הכיפורים עובד הכהן הגדול לבדו. [אמנם, טענת הראב"ד שב"יום השמיני" עבד הכהן הגדול לבדו צ"ע, וייתכן ודבריו מבוססים על כך שגם לבניו היה דין כהנים גדולים הואיל ונמשחו בשמן המשחה, ואכמ"ל].

רגיל. ביום הכיפורים, הקרבת התמיד מהווה גם קיום בעבודת היום, ובלי הקרבתו גם עבודת יום הכפורים פגומה. [שיעורי הגר"ד עמ' מג]

לדברי הגר"ד, הרז"ה והרמב"ן מודים כי הצורך בכהן גדול נאמר ביחס לסדר העבודה בלבד. אמנם, לשיטתם העבודות הנעשות בכל יום במקדש מהוות חלק בלתי נפרד מסדר עבודת יום הכיפורים, ולכן גם הן צריכות להיעשות בכהן גדול.

הגר"ד מוסיף ומבסס את טענתו על דין 'חמש טבילות ועשרה קידושים':

ונראה להביא סימוכין לזה מההלכה שהקרבת התמיד ביום הכיפורים זקוקה לטבילה וקידוש ידים ורגלים מדין חמש טבילות ועשרה קידושים המיוחד לעבודת היום. מכאן, שכל העבודות הנעשות ביום הכיפורים מצטרפות למערכת כפרה אחת, ועל כן כולן זקוקות לכהן הגדול. [שם]

דברי הגר"ד דומים לדברי המים חיים דלעיל, אך יש ביניהם הבדל עקרוני: המים חיים לומד מהצורך בחמש טבילות ועשרה קידושים שכל העבודות הנעשות ביום צריכות להיעשות על ידי הכהן הגדול, גם אלו שאינן חלק מ'סדר העבודה'. הגר"ד, לעומתו, סבור שהצורך בחמש טבילות ועשרה קידושים, בהם הכהן הגדול עובר בין העבודות המפורטות בפרשת אחרי מות לעבודות השגרתיות הנעשות במקדש בכל יום, מלמד שגם העבודות השגרתיות הנעשות בכל יום הן מהוות חלק בלתי נפרד מ'סדר העבודה'. באופן זה הגר"ד מקיים גם לשיטת הרז"ה והרמב"ן את ההבנה שהכהן הגדול נצרך רק בשביל 'סדר העבודה', אלא שהוא כולל ב'סדר העבודה' גם את שאר עבודות היום.

בשולי הדברים נציין לדברי הרמב"ם:

עבודת כל חמש עשרה בהמות אלו הקריבין ביום זה אינה אלא בכהן גדול בלבד... ואם היתה שבת אף מוסף שבת אין מקריב אותו אלא כהן גדול. וכן שאר העבודות של יום זה, כגון הקטרת הקטורת של כל יום והטבת הנרות, הכל עשוי בכהן גדול נשוי, שנאמר 'וכפר בעדו ובעד ביתו' – ביתו זו אשתו. [הל' עבודת יום הכיפורים פ"א ה"ד]

הרמב"ם כותב כי גם מוסף השבת צריך להיעשות על ידי כהן גדול. דין זה מתיישב היטב עם טענת המים חיים, שיסוד הדין הוא שביום הכיפורים רק הכהן הגדול כשר לעבודה, ולכן הוא צריך להקריב את מוסף השבת. אמנם, האור שמח מבאר את טעמו של הרמב"ם באופן אחר:

דאמרו בפרק כל התדיר (זבחים צ"א ע"א) 'אטו ראש חודש למוספין דידיה אהני למוספי שבת לא אהני', יע"ש, הרי דמקדשי בקדושת ראש חודש, כן הכא מוספי שבת בקדושת יום הכיפורים מקדשי, ומצותן בכהאי גוונא כמו תמידים.

[אור שמח הל' עבודת יום הכיפורים פ"ד ה"א]

לטענת האור שמח, טעמו של הרמב"ם הוא משום שמוסף השבת מתקדש בקדושת יום הכיפורים. בשל כך, באותו שנה נכלל גם מוסף השבת ב'סדר עבודת יום הכיפורים', ולכן גם הוא צריך להיעשות דווקא על ידי הכהן הגדול.⁶

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

השיעור מוקדש לעילוי נשמת רחל בת יצחק וולטרס ז"ל
ולעילוי נשמת אברהם בן צבי פייר ז"ל

⁶ על פי דרכו טוען האור שמח, כי סילוק וסידור הבזיכין אינו צריך להיעשות דווקא על ידי כהן גדול, הואיל וזו אינה עבודה המיוחדת ליום זה, אלא המשך של המונח משבת שעברה. [ועי' מקדש דוד (כב, ב) הנוקט בפשטות שסידור הבזיכין ביום הכיפורים שחל בשבת צריך להיעשות על ידי כהן גדול].